

आदर्शप्रश्नपत्रम् – 2021-22
द्वितीयं सत्रम्
कक्षा – द्वादशी
संस्कृतम् (केन्द्रिकम्) (कोड सं.-322)

समयः –होराद्वयम्

अङ्कयोजना

सम्पूर्णाङ्काः – 40

अवधातव्यम् –

1. अस्याम् अङ्कयोजनायाम् प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति । प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. आन्तरिकविकल्पात्मकेषु प्रश्नेषु यद्यपि स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकम् उत्तरं दातव्यं तथापि यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः दातुं शक्यन्ते तादृशानां प्रश्नानां मूल्याङ्कनं करणीयम् ।
3. अनुच्छेदे श्लोके वा आधारिताः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति । अतः विद्यार्थिनः अनुच्छेदे प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाचि-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति । तदर्थम् अङ्काः देयाः । यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।
6. रचनात्मक-कार्ये वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम् । आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः ।

वर्णनात्मकाः प्रश्नाः

40 अङ्काः

अपठितावबोधनम्		
1.	अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत -	10
	(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (i) योगदर्शनस्य (ii) महर्षिः पतञ्जलिः (iii) अष्ट (iv) भारते (v) चित्तवृत्तीनाम्	$\frac{1}{2} \times 4 = 2$
	(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) योगस्य परिभाषा अस्ति - “योगः चित्तवृत्तिनिरोधः । (ii) अस्माभिः जीवने सदा योगः सेवनीयः यतः योगेन जीवने नीरोगता आयाति । (iii) योगस्य अष्ट अङ्गानि भवन्ति - यम-नियम-आसन-प्राणायाम-प्रत्याहार- धारणा-ध्यान-समाधयः चेति ।	$2 \times 2 = 4$
	(इ) अस्य अनुच्छेदस्य समुचितं शीर्षकं लिखत । योगदर्शनम्/ योगस्य महत्त्वम्/ योगस्य अङ्गानि अथवा छात्रैः लिखितानि पदानि दृष्ट्वा शुद्धाशुद्धनिर्णयः छात्रहिताय कर्तव्यः ।	$1 \times 1 = 1$
	(ई) यथानिर्देशम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) आविर्भावः (ii) अतिप्राचीनम् (iii) भवति (iv) वैज्ञानिकम्	$1 \times 3 = 3$
रचनात्मककार्यम्		
2.	भवान् सर्वेशः उदयपुरे वसति । भवान् उदयपुरस्य सौन्दर्यं द्रष्टुं स्वमित्रं चन्द्रेशम् आमन्त्रयति । अत्र मञ्जूषापदानां सहायतया इदं पत्रं सम्पूर्य पुनः लिखतु - दिनाङ्कः ----- 10/15 हिरण्यनगरी (i) उदयपुरतः	$\frac{1}{2} \times 10 = 5$

	<p>प्रिय सुहृद् (ii) चन्द्रेण! सप्रेम नमः । अत्र सर्वं कुशलं वर्तते भवतः कुशलताम् इच्छामि । मित्रवर! इदम् उदयपुरनगरम् अतीव (iii) सौन्दर्य-युक्तं स्थानं वर्तते । इदं नगरं महाराणा-उदयसिंह-राजाधिराजेन (iv) स्थापितम् आसीत् । इदं प्रतीयते यत् एतत् नगरं धरायाः (v) स्वर्गम् अस्ति । इदं सरोवराणां नगरमपि कथ्यते । यतः अत्र अनेके सरोवराः सन्ति । अनेन अत्र ग्रीष्मस्य अनुभवः अपि न भवति । निकटे एव महाराणा-प्रताप-महाभागानां स्मरणं कारयन्ती (vi) हल्दीघाटी अपि वर्तते । अत्र भूमिः रक्तवर्णा अस्ति । समीपे एव स्थितं वैष्णव-सम्प्रदायस्य प्रसिद्धं (vii) तीर्थम् नाथद्वारा अपि अस्ति । यत्र जनाः अहर्निशं तीर्थयात्रां कर्तुम् आगच्छन्ति । एकलिङ्ग-महादेवस्य (viii) देवालयः आर्य-समाजस्य प्रवर्तकस्य महर्षि-दयानन्दस्य संस्मरणं कारयति । यत्र महर्षिः दयानन्दः सत्यार्थप्रकाश-महाग्रन्थं रचितवान् । मित्र ! मम अतीव अभिलाषा वर्तते यत् भवान् अवश्यमेव अस्य नगरस्य (ix) दर्शनार्थम् अत्र आगच्छेत् । शीघ्रं स्वागमनस्य सूचनां यच्छतु भवान् ।</p> <p style="text-align: right;">भवदीयं मित्रम् (x) सर्वेशः</p>	
3.	<p>मञ्जूषाप्रदत्त-पदसहायतया अधोलिखितां कथां पूरयत -</p> <p>एकदा एकः (i) काष्ठहरः काष्ठान्यानेतुं वनमगच्छत् । तत्र सहसैव वृक्षस्य करुणध्वनिं (ii) श्रुत्वा तिष्ठति । वृक्षः समीपस्थं कर्तितं वृक्षं दृष्ट्वा रुदन्निव वदति स्म, ह्यः एकः काष्ठहारः काष्ठाय (iii) मम मित्रस्य शरीरमच्छिनत् । छेदनेनास्य शरीरे व्रणान् दृष्ट्वा अतीव दुःखितोऽहम् । (iv) काष्ठानि नीत्वा सः तु आपणं गतवान् परं अत्र कोऽपि नास्ति योऽस्य व्रणानामुपचारं कुर्यात् । किमर्थं (v) विस्मरन्ति जनाः यदस्माकं शरीरं न केवलं काष्ठविक्रयणाय एवास्ति अपितु वायोः (vi) शुद्धीकरणाय कूहानाशनाय, आतपेन श्रान्तेभ्यः पथिकेभ्यः, पशुभ्यश्च छायाप्रदानाय, खगेभ्यः (vii) निवासाय व्याधितेभ्यः औषधये, बुभुक्षितेभ्यः फलप्रदानाय चाप्यस्ति । काष्ठविक्रयेण तु केवलमेकवारमेव एकस्यैव लाभः जायते परमनेन चिरकालपर्यन्तं विविधाः प्राणिनः (viii) निराश्रिताः भवन्ति । फलौषधीनां प्राप्तिरपि दुर्लभा भवति । एवमेव एकैकं कृत्वाऽस्माकं सर्वेषां कर्तनेन वसन्तादीनां (ix) ऋतूनां महत्त्वमपि विलुप्तं भविष्यति । इदं (x) सर्वं श्रुत्वा खिन्नमनः काष्ठहरः वृक्षकर्तनात् विरम्य वृक्षारोपणं कर्तुम् आरब्धवान् ।</p>	$\frac{1}{2} \times 10 = 5$
	अथवा	

	<p>अधोलिखितसंवादे रिक्तस्थानानि पूरयन्तु ।</p> <p>वैद्यः - आगच्छ पुत्र । किं जातम् ? ज्वरः अस्ति किम् ?</p> <p>राजीवः - न, ज्वरः नास्ति । उदरे पीडा अस्ति ।</p> <p>वैद्यः - एवम् । ज्वरः न अस्ति । उदरे पीडा वर्तते । ह्यः किं भक्षितम्?</p> <p>राजीवः - ह्यः, केवलं आपणे आलुकस्य वटकाः खादिताः ।</p> <p>वैद्यः - अहो! आपणे आलुकस्य वटकाः खादिताः । किं न जानासि? अधुना बहिः खाद्यवस्तूनि न खादितव्यानि । एतत् चूर्णं स्वीकरोतु ।</p> <p>राजीवः - कटुः अस्ति किम्?</p> <p>वैद्यः - अरे नहि । कटुः नास्ति । पुनरपि औषधेः कृते स्वादः न गणनीयः ।</p> <p>राजीवः - अस्तु । दिने कति वारं ग्रहीतव्यम्?</p> <p>वैद्यः - दिने त्रिवारम् एकचमसमात्रम् उष्णजलेन ग्रहीतव्यम् ।</p> <p>राजीवः - पुनः आगमनस्य आवश्यकता अस्ति किम्? / कदा आगन्तव्यम्?</p> <p>वैद्यः - पुनः आगमनस्य आवश्यकता एव न भविष्यति । स्वास्थ्यं प्रति भविष्ये जागरूकः भव । आरोग्यं परमं सुखम् ।</p> <p>राजीवः - धन्यवादः । प्रणमामि ।</p>	1×5=5
4.	<p>अनुच्छेदलेखनम्</p> <p>अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते । केवलं वाक्यशुद्धिः द्रष्टव्या । अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्देश्यं वाक्यरचना अस्ति । वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघु इति महत्त्वपूर्णं नास्ति । प्रतिवाक्यम् अर्धः अङ्कः भावस्य कृते अर्धः अङ्कः च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारितः अस्ति । मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति । छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति । छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति । मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्त्य अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते ।</p>	1×5=5
	अथवा	
	<p>निम्नलिखितवाक्येषु केषाञ्चन पञ्चवाक्यानां संस्कृतेन अनुवादं कुरुत -(केवलं वाक्यपञ्चकम्)</p> <p>(i) अरविन्दः पत्रं लिखति ।</p> <p>(ii) सः कक्षायां प्रथमं स्थानं प्राप्स्यति ।</p> <p>(iii) ग्रामम् उभयतः वृक्षाः सन्ति ।</p> <p>(iv) मम गृहे सङ्गीत-कार्यक्रमः/सङ्गीतस्य कार्यक्रमः अभवत् ।</p> <p>(v) गङ्गा हिमालयात् उद्भवति ।</p> <p>(vi) कवीनां / कविषु कालिदासः श्रेष्ठः ।</p> <p>(vii) शिक्षकः छात्राय पुस्तकं ददाति ।</p>	1×5=5

	पठितावबोधनम्	
5.	अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत –	
	(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) वत्सराजः (ii) वनम् (iii) भोजस्य	$\frac{1}{2} \times 2 = 1$
	(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नैकम्) (i) कुपितो राजा प्राह - त्वं मम सेवकोऽसि, मया यत्कथ्यते त्वया तद् विधेयम् । (ii) राजा भोजवधं ज्ञात्वा तं पृष्टवान्- वत्सराज! खड्गप्रहारसमये तेन किमुक्तम्?	$2 \times 1 = 2$
6.	अधोलिखितं पद्यं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत -	
	(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) गुणी (ii) मूषकः (iii) वसन्तस्य	$\frac{1}{2} \times 2 = 1$
	(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नैकम्) (i) बलस्य महत्त्वं बली जानाति, निर्बलः च न जानाति । (ii) निर्गुणः जनः गुणं न वेत्ति ।	$1 \times 2 = 2$
7.	अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत –	
	(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) ज्ञानोदधिः (ii) मदालसा (iii) विवाहबन्धनम्	$\frac{1}{2} \times 2 = 1$
	(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नैकम्) (i) कुलगुरुः मदालसायाः विषये पितरं प्रति कथितवान् यत् राजकुमारी मदालसा सर्वविद्यानिष्णाता जाता, परं तया स्वयं वरः न प्राप्तः । (ii) गुरुपादानां मतम् अस्ति यत् मदालसायै योग्यवरः अन्वेषणं कार्यम् ।	$2 \times 1 = 2$
8.	अधोलिखितस्य पद्यस्य भावार्थं मञ्जूषाप्रदत्तपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत – भावार्थः – दुर्जनः शठः (i) सहस्रैः सज्जनैः अपि शिक्ष्यमाणः कदाचित् (ii) सज्जनतां न प्राप्नोति । यथा अमृतस्य समुद्रे चिरकालं यावत् (iii) निमग्नः मन्दरः पर्वतः (iv) कोमलत्वं न प्राप्नोति । अतः शठस्य अवबोधनं तु सर्वथा व्यर्थमेव ।	$\frac{1}{2} \times 4 = 2$

	अथवा			
	<p>प्रदत्त-भावार्थत्रयात् शुद्धं भावार्थं चित्वा लिखत-</p> <p>(क) कर्माण्यारभमाणं हि पुरुषं श्रीर्निषेवते ।</p> <p>(i) यः मनुष्यः कर्माणि आरभते सः समृद्धिं प्राप्नोति ।</p> <p>(ख) 'त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः'</p> <p>(iii) मानवस्य आत्मनः नाशाय कामः क्रोधः लोभः च एतानि त्रीणि नरकस्य द्वाराणि एव ।</p>	1×2=2		
9.	<p>अधोलिखित-अन्वये मंजूषायाः साहाय्येन रिक्तस्थानानि पूरयत -</p> <p>अन्वयः - खलानां (i) कर्णामृतं सूक्तिरसं विमुच्य दोषेषु (ii) सुमहान् यत्नः (भवति) , यथा क्रमेलकः (iii) केलिवनं प्रविश्य कण्टकजालम् एव (iv) निरीक्षते ।</p>	½×4=2		
10.	<p>'क' स्तम्भस्य वाक्यांशस्य 'ख' स्तम्भस्य वाक्यांशेन सह मेलनं कुरुत -</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="text-align: center; width: 50%;"> <p>'क' स्तम्भः</p> <p>(i) ज्ञाने मौनं क्षमा शक्तौ</p> <p>(ii) कांस्यं यथा हि कुरुते</p> <p>(iii) रूपं प्रसिद्धं न बुधास्तदाहुः</p> <p>(iv) विशेषतः सर्वविदां समाजे</p> </td> <td style="text-align: center; width: 50%;"> <p>'ख' स्तम्भः</p> <p>- त्यागे श्लाघाविपर्ययः</p> <p>- अतितरां निनादं</p> <p>- विद्यावतां वस्तुत एव रूपम्</p> <p>- विभूषणं मौनमपंडितानाम्</p> </td> </tr> </table>	<p>'क' स्तम्भः</p> <p>(i) ज्ञाने मौनं क्षमा शक्तौ</p> <p>(ii) कांस्यं यथा हि कुरुते</p> <p>(iii) रूपं प्रसिद्धं न बुधास्तदाहुः</p> <p>(iv) विशेषतः सर्वविदां समाजे</p>	<p>'ख' स्तम्भः</p> <p>- त्यागे श्लाघाविपर्ययः</p> <p>- अतितरां निनादं</p> <p>- विद्यावतां वस्तुत एव रूपम्</p> <p>- विभूषणं मौनमपंडितानाम्</p>	½×4=2
<p>'क' स्तम्भः</p> <p>(i) ज्ञाने मौनं क्षमा शक्तौ</p> <p>(ii) कांस्यं यथा हि कुरुते</p> <p>(iii) रूपं प्रसिद्धं न बुधास्तदाहुः</p> <p>(iv) विशेषतः सर्वविदां समाजे</p>	<p>'ख' स्तम्भः</p> <p>- त्यागे श्लाघाविपर्ययः</p> <p>- अतितरां निनादं</p> <p>- विद्यावतां वस्तुत एव रूपम्</p> <p>- विभूषणं मौनमपंडितानाम्</p>			

----- oooo OOOO oooo -----